

կուսէ, և ունի լուսամտու մի՝ որ հայի ի մէջ սրբոյն Թէոդորոսի եկեղեցոյն»

«Վասն Տեղեաց եւ բնակութեանց
Սրբոյ եւ մեծի Արքուդայ»

«Բնակութիւնք միտրանից՝ հանդերձ տնտեսատունիւ, սեղանատունիւ, գինեւատունիւ, մոմխտանայիւ, և պատրիարքարանիւ, է հիւսիսային, և յարեւմտեան կողմէն վանիցն: Իսկ օթեւանք, և տեղիք տէրութեան ուխտաւորաց՝ որք են յօդնաթիւ, և բազմազան, բաժանեալ զաստիճանս իւրաքանչիւր քաղաքացւոց, է հարաւային և յարեւելեան կողմէն: Եւ ունի ամենացանկալի սուրբ Աթոռս՝ բազմակերպ վաշիշտութիւնս, թէ ի կողմանէ ապահով բնակութեանց, մենաւտանից, և դարպասից, և թէ ի կողմանէ քաղցրաճաշակ, և բարեհամ ջրհորաց և ձիթենաստան պարտիզաց, զի ունի թէ յարեւմտեան կողմանէ, և թէ հիւսիսային, բազում գեղեցիկ պարտէզս, վայելուչ, և ծաղկալի բուրստան ի խրախտութիւն և ի զուարճութիւն սրտից բնակողաց, և վայելողաց»:

«Նաեւ ունի լայնածիփ և ընդարձակ դաւիթս և հողեատունս ուր նախապէս անդ իջեալն տէրութեան ուխտաւորքն մընալով Կ օր անդ, և զկնի նըւիրելոյ զդորմութիւնս իւրեանց ելանեն իւրաքանչիւր ոք յառանձին խուցս և բնակութիւնս»:

«Եւ այլ պէս պէս պատշաճաւոր և վայելչական զարդիւքն է պճնեցեալ սուրբ դահս, որոց պատմելն մի ըստ միովէ, է անկարելի, և տնհնարին, վասն որոյ այս քան սակաւուկ և համառօտակի պատմութիւնս բաւականացի առ ի ծանուցանել զգերապատուութիւն Սրբոյն և մեծի Աթոռոյ, ջերմացելոց տնձանց սիրով սրբոյ ուխտիս: Զոր ինքն Քրիստոս փրկեալ ազատեցէ յամենայն չարեաց և նեղութեանց, սրահելով հաստատուն և պայծառ մինչև միւսանգամ զալուստն իւր, ամէն» (Կաւարտի էջ 103բ):

(Շարունակելի)
Աւիլիքս, Գանգաս
U. S. A.

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻԻԹԱՐ ԱՅՐԻՎԱՆԵՑԻ

ՆՈՐԱԳԻՒՏ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԵՐԿԵՐ

Իսկ սքանչելի այրն Նոյ և մշտապաշտաւն ձգնաւորքն Թանտէ վանից անհանգիստ պաղատանաւք և ջերմանողն արտասուաւք ի գութ շարժեալ զամէնողորմն ած., զաղարեցաւ⁽¹⁾ շարժումն և փորատեցաւ խաւարն⁽²⁾ յետ, և աւուրն, և էին կորուսեալ ոգիք, ժո. որք կենդանոյն ընկղմեցան ի դժոխս: Իսկ սինւթորքն, որք արբին զբաժակ բարկութեն. այ., բանտագուշեալք և միջաբեկեալք և կարկափեալք. յետ բազում աւուրք հազիւ եկեալ ի սղալութիւ, սեւազգեստեալ քրձասղաժք⁽³⁾ եղեն ի վր. անմխիթար մեռելոց իւրեանց: Իսկ մնացեալքն ի Մո-

զանէ ոչ իշխեցին կալ ի տեղւոջն. այլ փոխեցան ի գլուխ զաշտակին, ի մէջ Իրիզա վիմացն՝ առ եղբւր դետոյ, բայց ոչ բժշկեցան բնախն ի բեկմանէ բարկութեն. այ. մինչև ցայսաւր:

Արդ յետ. և աւուրն ժղվեալ իշխանք աշխարհին համարէն բազմուրն.՝ կոչեցին առ իւրեանս զկթղկսն. հայոց զտր. Դաւիթ, և ժողովեալ ի գեղաքաղաքն Արկադ, արարեալ ցայգապաշտաւն և ընդ լուսանալ տուաւտին, բացեալ զպատուական մարմինն նր., որ այն ինչ անապական էր մնացեալ, և բուրբէր հոտ կենաց որպ. կնդրկի, և երեւէր զուարթատեսիլ որպ. զաւրէն կենդանոյ, և տարեալ զնա ի Թանտեաց վանս, որոյ բնակիչքն մշտնջենաւորք և մշտապաշտաւնք էին. անդ աւարեալ տապաքարեղէն, յոր եզեալ զսրն. և ի հանդիստ փոխեցին, և ինքեանք ընկալեալք ահութիւք. ի սրբոցն, գնացին յիւրաքանչիւր տեղիս: Իսկ հրպն. սր. ձեռնադրեաց յաթոռն Սիւնեաց զկնի Ստեփաննոսի զտր. Յուսիկ եղբորորդի սրբոյն:

(1) զաղարեցո: (2) խաւարն:

Իսկ բնակիչք տեղւոյն շինեցին խորան ի վր. հանգստարանի սրբոյն, յորմէ ցաւազնեալքն գտանէին բժշկութի. և մեղաւորք զթողութի.:

Ապա ուր ուրեմն ի սգայութի. եկեալ կնոջն տիրասպանի և բազմամեղի, ինքնանախատ եղեալ աշխարհալուր հանդիսիւ պատմէր զգործս իւր: Մերկացեալ հանգերծից և բոկացեալ և հերայնատ խալտառակեալ, ի ծունկս ընթանալով, ծեծէր քարամբք զկուրծս իւր, յորմէ հոսէին վտակք արեան, կացեալ յարեմտից կողմանէ հանդէպ մատրանն, յայնկոյս ձորոյն, թաղեաց զինքն կենդանոյն մինչև ի ըստինան, նոյնպէս ծեծելով զկուրծսն, զոչէր բազում աւուրս ընդդէմ սրբոյն ազգի ազգի բանս խանդաղատականս: Ապա յաւուր միում ի ժամ պտրդին. ձայն լսելի եղև ի տապանէ սրբոյն, որ ասաց բարձր բարբառով. Ո՞վ կին դու, թողեալ լիցին քեզ մեղք քո: Զոր լուեալ ամենեցուն փառս և ահութի. և զոհութի. և տուն այ., որ այսպ. փառաւորէ զսրս. իւր կենդանուր. և յետ մահու: Բայց կինն ոչ մեկնեցաւ ի տեղովէն, այլ անդէն մեռաւ և ի սոյն թաղեցաւ, որ կայ յայտնի: Կատարեցաւ սր. հրպն. Ստեփաննոս Ի. ՃԶԴ. ԹԸԼԱ. կոնին հայոց, յամառային եղանակին, ի վերացմանն Եղիայի մարգարէի, ի հրտօրց, Ժէ. և յուլիսի, ԻԱ. յաւուր յիշատակի սրբոյն Մարգարտայ և Սիմէոնի աղաւաչի և Յովհաննու եղբարն:

Այս ամենագով բազմերջանիկ սր. հայրապետս ի մանկական տիւրց սնեալ սրբութի. և անարատութի., վարժեալ արինաւք և իմաստութի., սպասաւորեալ տն. սրբութի. և երկրեղածութի., չըջելով ընդ բազում աշխարհս⁽¹⁾ և ապա եկեղեցի բարձրայտրի և հրաշալի ի քարանց կազմելոց յաւրինեալ. և ժողովեալ վերասացեալ իշխանքս և աղատքն ամ. յաւուր նոր կիրակէին ի նաւակատիս նորոգչէն տաճարին տիրարնակ, որ և բնակարան փառացն այ. և քաւարան ամ. յանցաւո-

րաց, սպասաւորութի. իմոյ անարժանութե., որ և տարժանեցայ ի յարինում ճառիս և յերաժիշտ շարականիս ի փառս և ի պատիւ հանդիսահրաշ տաւնիս սրբազնակատար հրպիս. մերոյ տն. Ստեփանոսի Սիւնեաց վերադիտողի: Որոյ աղաւթիւք և բարեխօսութի. բացցի դուն ողորմութե. այ. ի վր. ամ. աշխարհի, հեղցի առատապէս զթութիւք. արարչին ի վր. արարածոց իւրոց⁽¹⁾. վերացին ցատումն և չոր պատահարք յաւոց և յանգստանաց, քաղցրասցին կամքն վերին ստեղծուածոց իւրոյ ձեռին: Բացցին շտեմարանք անբաւ բարեացն այ. և շնորհացին պարզեք զանազանք ամ. խնդրողաց, թգրաց. քրիստոնէից յաղթութի., իշխանաց մերոց քաջութի., տպատաց մերոց արիւթի., աշխարհի մերում խաղաղութի., եկեղեցեաց ամենից հաստատութի., քհայից սրբութի., ժողովրդականաց երկրւղ և լսողութի., հիւանդաց բժշկութի., ցաւազնեոց առողջութի., նեղեոց անդորութի., մեղաւորաց քաւութի., յանցաւորաց թողութի., սգաւորաց մխիթարութի., տղայոց պահպանութի., երիտասարդաց դարութի., ծերոց դարձ և ապաշխարութի., և համարէն հանգուցեոցն հանդիստ և ողորմութի. խաչանիւշ նստաւամբ աջոյ սր. հրպիս.՝ ահեսցի. և պահպանեսցի աթոռ իշխանութե. տանս Հաղբակաց, որ կայ հովանաւորեալ ի ներքոյ սրբատարած թեոց սորա, երկարեսցի⁽²⁾ փառաւք ազգս այս և իշխանութիւս. մինչ ի կատարած աշխարհիս: Աջովն այ. յաջողեսցին իշխանքս մեր և զօրք իւրց. յամ. գործս արիւթե. և արդարութե.: Իսկ որք սատարեալք ի սրբարանի սր. հրպիս., սրբեսցին յամ. մեղաց և նորոգեսցին հոգով զիտութի. որք հաւատով զիշատակս սորա կտրեսցեն., կատարեսցին ամ. խնդրումք նց. հոգեկանք և մարմնականք: Պայծառացի և վայելչացի ահութի. գաւառս Վարդէձորոյ, աղաւթիւք սր. հրպիս. տարածեսցի ահութի. բազում

(1) Ակներեւ է, որ այստեղ պակասաւոր է ձեռագիրը. շարունակութիւնը ոչ միայն չի կապուում, այլ և չկան իշխանների և ազատների անունները, որոնք ներկայ էին նաւակատեաց տօնին: Իշխանների անունները յայտնի են մեզ մէջ բերած արժանագրութիւնից:

(1) Այստեղ միջանկեալ կերպով գրչի կողմից աւելացրած է ցաւազնեցի ցաւոյ շնորհաց և ողորմութե. ի վր. ստացողի սր. գրոցս Մելքիսեթ կրօնաւորի և ծնաւդաց նորին, կենդանեաց և մեռելոց, որ հանեցինք բնագրից:

(2) Զ-ը. յերկարեսցի:

տորա⁽³⁾), յամ. շրջակա սահմանացս մեր-
ժեսցին տնէձքն և մերձեսցին ահաթիքն.
այ. և ածարեալ հրպիս. ի վր. անդաստա-
նաց Մոզան մեղապարտի և ազգին արիւ-
նահեղին, քաւեսցի և սրբեսցի զեաւղն այն
և զաւառքն ամ. որսկմամբ սբ. արեանն
քիւ., յարենէ սբ. հրպին., հաշտի սբ.
հայրս մեր արեանապարտ զաւակացս իւրոց
և հաշտեսցուցէ զհայրն ած. բոլոր զաւա-
ռիս, թողցին մեղք մեղաւք կենդանեացս

և զաւրասցի ողորմութիւն. այ. ի վր. մեր,
այժմ և հանապազ և արժանացուք մեք
ամբ. զրիւ յորդիս հաւրս մերոյ հոգեորի
և ժառանգել զերկնից արքայութիւն. ընդ
ամ. սբս. և սիրելիսն այ., յորոց միշտ և
հնպզ. ահի. և փառաւորի սբ. երրորդու-
թիւն. այժմ և միշտ:

ԳԱՐԵԳՐԻՆ ԱՐՔԵՊ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆՅ

(ՎԵՐՁ)

ԴԱՐՁԵԱԼ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՀԱՐՑԵՐ

(Պատասխանս Հ. Ա. Ղազիկեանին)

5. Չպիտի բառը շիտակ և երանգաւոր՝
ուժգին ձև համարած էի հակառակ Հ. Ա.
Ղ. ի մերժումին. ինք գրած էր թէ չպիտի
գրողը ստիպուած է չա-ն շեշտել, բայց
չա-ն բաղաձայն ըլլալով չի շեշտուիր: Ես
ալ ցոյց տուած էի թէ բնական է որ շեշտը
կ'առնէ այն ձայնաւորը որ չա-ին տրտա-
ւանումը կարելի կ'ընէ, այսինքն ըթ-ը,
հնչուող բայց չգրուող: Անմիկնելի՛ հակա-
սուրեալք մը Հ. Ա. Ղ. այդ ըսածս թէ՛ կ'ըն-
դունի («Ես կ'ընդունիմ» կը փակագծէ),
և թէ՛ չընդունիր, և կ'ուզէ որ ետ առնեմ
«արտառոց» ածականը որով որակած էի
բաղաձայնը շեշտելու իր ենթադրութիւնը:
Կ'աւ, ըսենք թէ ետ առնեմ. «և սակայն...
կը դառնայ»...

Գրած էի թէ չ'պիտի բառին նման շեշ-
տեալ ըթ ունին նաև՝ ն(ը')բբորէն, գ'րա-
բար, Մ'կ'րտիչ, Վ'աւմ, Տ'րգատ, չ'ըմ-
բուներ, չ'զգար և այլն: Ն'բբորէն և նման
բառերուն համար Հ. Ա. Ղ. ինքզինքին
թոյլ կու տայ, անցեամբ և խեղաքիւ-
մամբ, ըսելու թէ շեշտուող ըթ չունին,
այլ ու՛ նուրբ, զուր բառերէն: Կը նշանա-
կէ որ Հ. Ա. Ղ. «ն'բբորէն» կը հնչէ,
նոյնիսկ եթէ «նբբորէն» ալ գրէ. այս պա-
րագան... իր աշակերտներէն կը հարցը-
նենք: Ուրիշ խօսքով՝ Հայր Արսէնի տրա-
մարանութիւնն է թէ իր կերած միսը միս
չէ, այլ... խոտ, քանի որ խոտակերի մը
մարմնէն առնուած է... Չերկարեմ. պարզ

է որ կը հնչենք՝ նո'ւրբ հիւսէ, բայց՝ ն'ր-
բորէն. (եթէ կարելի լինէր այս շեշտերը
սլիակի ստորագծէի):

Զ'ըմբուներ ձևը Հ. Ա. Ղ. կ'ընդունի,
բայց չ'զգար-ը «անձանթ լեզու» կը հա-
մարէ: Այս պարագային նա կը մոռնայ թէ
աչքէն դատ... ակտնջ ալ ունի, ակտնջ՝
որու գերը խօսուած լեզուին մէջ խիստ
շատ տեղի առաջ ու կարեոր է քան աչ-
քինը: Նա կը տրամաբանէ թէ երբ ըթ-ը
տեսանելի է գրի ձևին տակ՝ կրնայ շեշտ
առնել, բայց երբ չգրուող ըթ է՝ շեշտ չի-
կրնար առնել: Ատով պարզապէս ըսել կ'ու-
զէ թէ խօսելու ատեն չէ որ կը գործա-
ծենք շեշտը, այլ... գրելու ատեն: Իսկ
բոլորիս գիտցածն ալ աս է թէ չ'(ը')զգար
հնչելու ատեն շեշտը չա-ին և զա-ին մի-
ջե կը գնենք, գիրդէտն ալ, գիրչդէտն ալ,
«ուսոն»⁽⁶⁶⁾ ալ, թերուսն ալ, անուսն ալ:

Բայց Հ. Ա. Ղ. չխօսիր Տ'րգատ և այլն
կոչականներուն մասին, որով գոնէ հոս
ընդունած կ'ըլլայ թէ ձայնաւորէն դատ
բաղաձայնի վրայ ալ շեշտ գնել կարելի է
երբ հոն հնչուող, թէ և չգրուող, ըթ կայ:
Ա'լ ազատ է ենթադրելու թէ ուրեմն բա-
ղաձայնն ալ շեշտ կ'առնէ, և ազատ է ար-
տառոց չհամարելու այդ ենթադրումը: Շեշ-
տուող ըթ-երու օրինակներ են նաև բար-
բառներու հետեւալ կենդանի և բնաձայն
արտայայտումները. — չթ'ր չթ'ր նուչ կո-
տրտեց, խի'ր խի'ր կերաւ խոտը, քթ'ր քթ'ր
կերաւ շաքարը (հմտ. կտրել և կճրտել-
ին հետ), ճփ'լ ճփ'լ իւղը կը կաթի, չփ'լ
չփ'լ լոգցաւ, բտ'ր բտ'ր կ'երթայ կուգայ,
ջուրը փաթ'ր փաթ'ր կը վազէ և այլն և այլն:
Հ. Ա. Ղ. գրած էր թէ պիտի գիմա-
ղուրկը ուժ չունի չա գիրը չալկելու...

(3) Այստեղ մի բան պակաս է, միտքն աղաւադ: